

Coen Brummer, *Sam van Houten tegen de rest. Het strijdbare leven van de man van de kinderwet* (Amsterdam 2023). 456 pp. ISBN 9789044639346.

DOI: <https://doi.org/10.52024/9m04xb13>

Samuel van Houten zal vooral herinnerd worden als de man van de Kinderwet, maar als langdurig lid van de Tweede Kamer drukte hij zijn stempel op tal van belangrijke wetstrajecten. Toch bleef hij een moeilijk te plaatsen figuur: eigenzinnig, solistisch en vaak op zichzelf. Al tijdens zijn leven vroegen tijdgenoten zich af wat nu eigenlijk, afgezien van die monumentale Kinderwet, zijn erfenis als politicus was. Coen Brummer schreef *Sam van Houten tegen de rest* als dissertatie bij het Biografisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn onderzoek heeft een zeer leesbare beschrijving opgeleverd van Van Houtens politieke loopbaan. Een waardevolle biografie voor wie de grote politieke strijdpunten uit de tweede helft van de negentiende eeuw beter wil begrijpen en Van Houtens positie daarin.

Brummer geeft in zijn inleiding aan dat hij een ‘totaalbeeld’ wil schetsen van Van Houten. Zijn doel is te analyseren hoe de politicus ‘zijn ideeën vormde en verspreide’ en zo zijn invloed uitoefende (p. 14). Uit dit citaat blijkt de voorkeur van de auteur: ideeën staan centraal. In zijn epiloog vat Brummer het nog eens samen: Van Houten ‘maakte van politiek een debat over ideeën’ (p. 371). Die focus op ideeën loopt als een rode draad door het boek. Brummer beschrijft hoe Van Houten compromisloos en rechtlijnig was en het woord ‘onbuigzaamheid’ duikt herhaaldelijk op.

Toch is lang niet altijd duidelijk hoe Van Houtens denkbeelden richting gaven aan de keuzes die op de ‘kruispunten in de Nederlandse politieke geschiedenis’ (p. 369) moesten worden gemaakt. Bij de invoering van het verbod op kinderarbeid in 1874 valt bijvoorbeeld op dat Van Houten helemaal niet zo compromisloos te werk ging. Integendeel: hij matigde bij herhaling zijn standpunt, zwakte zijn voorstel keer op keer af, liet tal van amendementen eraan toevoegen, totdat er een compromis uitkwam. Het verbod werd bijvoorbeeld geen algemeen verbod; er bleven uitzonderingen voor veldarbeid en huishoudelijk werk, en er kwam geen koppeling met een (lokale) leerplicht. Twee elementen die Van Houten oorspronkelijk van groot belang vond.

Tijdgenoten vroegen zich al snel af of deze wet wel de naam ‘Kinderwet van Van Houten’ verdiende, gezien het uitgekleden karakter

van de wet. Gemeten naar Van Houtens eigen opvattingen noemt Brummer het dan ook een pyrrhusoverwinning (p. 152). Was hij dan echt zo onbuigzaam? Zijn vasthoudendheid lijkt vooral te zitten in het feit dat hij niet afweek van het initiatief om een wet in te voeren. Was hij echt onbuigzaam in zijn opvattingen geweest, dan had hij zijn wet wel ingetrokken, iets waarmee hij zeker tweemaal dreigde. Ook bij andere momenten van grote politieke besluitvorming leek Van Houten vooral succesvol vanwege zijn compromisbereidheid. Bij de invoering van een ingrijpende belastingherziening in 1892 liet Van Houten zich volgens Brummer zelfs kennen als een echte *realpolitiker*, in tegenstelling tot zijn persoonlijke vriend Nicolaas Pierson, die het emotioneel moeilijk had met de weerstand tegen zijn wetsvoorstel (p. 263). Van Houten daarentegen was al tevreden dat de wet het haalde.

Nog nadrukkelijker komt zijn karakter als *realpolitiker* naar voren in zijn relatie tot de kieswet. Ideologisch maakte hij daar een grote ommezwaai. Ooit een voorstander van algemeen kiesrecht, verzette Van Houten zich eind jaren 1880 plotseling krachtig tegen verdere uitbreiding. Hij vreesde dat de besluitvorming over de staatsfinanciën te veel in handen zou komen van ‘parasieten’ die daar zelf niets aan bijdroegen (p. 271). Zijn opvattingen namen een radicaal conservatief karakter aan, maar toch werd diezelfde Van Houten in 1894 benaderd om als Minister van Binnenlandse Zaken juist een nieuwe kieswet door de Tweede Kamer te loodsen, niet vanwege zijn overtuigingen, maar juist vanwege zijn politieke behendigheid om zaken gedaan te krijgen, zo lijkt het. En hij slaagde in die missie: na lang debatteren lukte het Van Houten om ‘zonder grootse visie’, zoals Brummer het beschrijft (p. 317), een wet aangenomen te krijgen, gebaseerd op een belastingcensus die voor genoeg Kamerleden bevredigend was.

In zijn beoordeling van deze politieke successen wijst Brummer vooral op de kracht van Van Houtens argumenten, die volgens hem cruciaal waren om anderen over de streep te trekken, maar lag zijn succes niet eerder in het politieke handwerk van coalities smeden en deals sluiten, vakmanschap dat hij misschien beter beheerste dan anderen? Het beschikbare bronnenmateriaal vormt ongetwijfeld een beperking voor wie het politieke spel achter de schermen in deze periode wil onderzoeken. Toch had, bijvoorbeeld in het geval van de Kinderwet, met behulp van politicologische theorieën over coalitievorming wellicht meer uit dat beperkte materiaal gehaald kunnen worden. In *Agents of Reform* (2021) onderzoekt Elisabeth Anderson hoe kinderarbeid in verschillende Europese landen werd afgeschaft en ze laat zien dat

dit vooral te danken was aan de strategische allianties die zogeheten 'policy entrepreneurs' wisten te smeden. Daarbij gaat het haar minder om ideeën en meer om netwerken. Die benadering had ook kunnen helpen om de micropolitiek achter Van Houtens wetgevingssucces beter te doorgronden.

Over allianties buiten het Binnenhof gaat het in Brummers boek maar beperkt. Een gemiste kans, want het is een interessante vraag of en hoe Van Houtens privénetwerken bijdroegen aan het behalen van politieke doelen. Met name Van Houtens zakelijke banden verdienen meer aandacht. Hij bleek een goede bekende van Willem Albert Scholten, de belangrijkste grondlegger van de Groningse agro-industrie, maar dat wordt in de biografie slechts terloops genoemd (p. 256). Bovendien zat hij jarenlang in het bestuur van een Amerikaans bedrijf dat zich grootschalig bezighield met mijnbouw en het toe-eigenen van landbouwgrond in New Mexico (p. 251-254). Brummer bespreekt dit fascinerende aspect slechts als verklaring voor waarom Van Houten afwezig was bij een wetsbehandeling in de Tweede Kamer, maar zegt dit niet veel meer over hem als Kamerlid-advocaat-ondernemer?

Sam van Houten tegen de rest is een rijk boek dat makkelijk wegleeft. Dat is knap werk van de auteur, die volgens de achterflap speechschrijver is, dus dan mag je dit niveau ook verwachten. Toch is het in de kern vooral een zeer gedetailleerde beschrijving van Nederlandse politieke debatten, stuk voor stuk levendig verteld en boeiend om te lezen. Enkele belangrijke vragen blijven echter liggen: over het politieke handwerk en over de belangenverstrengeling waarmee een politicus als Van Houten onvermijdelijk te maken kreeg. Van Houten blijft daarmee een paradox: ogenschijnlijk principieel en onverzettelijk, maar in de praktijk een behendig onderhandelaar. Juist die spanning maakt hem interessant en reden genoeg om nog verder in de politiek van die tijd te duiken.

Timon de Groot, IISG Amsterdam